

синий и фиолетовый. Первоначально учёный обнаружил пять цветовых оттенков в радуге. Впоследствии Ньютон добавил к ним ещё два цвета. Число семь он выбрал из убеждения, что существует связь между цветами, музыкальными нотами, объектами Солнечной системы и днями недели.

Однако не все согласны с Ньютоном. Например, американцы, немцы, французы и японцы считают, что у радуги шесть цветов. В Китае в радуге выделяют пять цветов. А некоторые племена Африки уверены, что у радуги всего два цвета: тёмный и светлый.

Слоўнік

первоначально — *першапачаткова*
обнаружить — тут: *выявіць*
оттенок — *адценне*

впоследствии — *пасля, пазней*
убеждение — *перакананне*

Падкрэсліце ўжытыя ў тэксце лічэбнікі. Вызначце іх разрад паводле будовы.

365. Выкарыстоўваючы розныя спалучэнні простых і складаных лічэбнікаў, утварыце і запішыце сем састаўных колькасных лічэбнікаў.

Шаснаццаць, тысяча, дзвесце, пяцьдзясят, восем.

§ 59. Простыя колькасныя лічэбнікі, іх скланенне, ужыванне і правапіс

Лічэбнік *адзін* мае форму мужчынскага, жаночага і ніякага роду, адзіночнага і множнага ліку: *адзін месяц, адна хвіліна, адно імгненне, адны суткі*.

Гэты лічэбнік скланяецца, як прыметнікі з асновай на цвёрды і зацвярдзелы зычныя.

366. Дапоўніце прыметнікамі словазлучэнні, якія прыводзяцца ў якасці прыкладаў у тэксце правіла, і праскланяйце іх (па варыянтах). Напрыклад: *Н. адзін зімовы месяц, Р. аднаго зімовага месяца...* Дакажыце, што лічэбнік *адзін* скланяецца, як прыметнікі з асновай на цвёрды і зацвярдзелы зычныя.

367. Спішыце сказы, устаўляючы прапушчаныя літары і ўжываючы лічэбнікі, што ў дужках, у патрэбнай склонавай форме.

- Баба выціралася (*адзін*) ручніком, дзед з хросным — другім, а я ўжо, як у тым анекдотце, а..сыхаў і так (*Я. Брыль*).
- Вавёрка саскочыла з с..сны і ў (*адна*) хвіліну апынулася на пн..^{сн} (*В. Вольскі*).
- З (*адзін*) боку д..рогі стаяў рэдкі хвойнік, з другога — кусты ядлоўц.., а далей — алешнік (*Я. Колас*).
- Лёня Саўчанка і Грыша Міхневіч вучыліся ў (*адзін*) клас.., с..дзелі за (*адна*) партай (*А. Васілевіч*).

Укажыце род, лік і склон лічэбніка *адзін* у кожным сказе.

368. Прачытайце табліцу.

Склон	Скланенне лічэбнікаў <i>два, дзве</i>	
Н.	<i>два дубы, два сябры</i>	<i>дзве таполі, дзве сяброўкі</i>
Р.	<i>двух дубоў, двух сяброў</i>	<i>дзвюх таполяў, дзвюх сябровак</i>
Д.	<i>двум дубам, двум сябрам</i>	<i>дзвюм таполям, дзвюм сяброўкам</i>
В.	<i>два дубы, двух сяброў</i>	<i>дзве таполі, дзвюх сябровак</i>
Т.	<i>двума дубамі, двума сябрамі</i>	<i>дзвюма таполямі, дзвюма сяброўкамі</i>
М.	<i>(на) двух дубах, (пры) двух сябрах</i>	<i>(на) дзвюх таполях, (пры) дзвюх сяброўках</i>

З назоўнікамі якога роду ўжываюцца лічэбнікі *два, дзве*?

У якім склоне і ліку ўжываюцца назоўнікі пры лічэбніках *два, дзве* ў форме назоўнага склону? Ад чаго залежыць форма лічэбнікаў *два, дзве* ў вінавальным склоне?

У **назоўным** склоне пры лічэбніках *два, дзве, тры, чатыры* назоўнікі і прыметнікі ўжываюцца ў форме назоўнага склону множнага ліку: *два спрытныя вераб'і, тры маладыя цецерыкі*.

У **творным** склоне лічэбнікі *два, дзве, тры, чатыры* заканчваюцца на **-ма**: *двума, дзвюма, трыма, чатырма*.

369. Запішыце ўжытыя ў сказах колькасна-іменныя словазлучэнні ў форме творнага склону.

1. Праз лес ішлі дзве дарогі (А. Васілевіч). 2. Ігруша была ўжо голая, і толькі на адной галіне трапяталіся два жоўт.. лістк.. (К. Чорны). 3. Раптам над ракою загарэліся тры сін.. ракеты (М. Лупсякоў). 4. Я вырашыў не ісці ў горад, а пехатой вярнуцца дадому, у сваю вёску, да якой было чатыры кіламетр.. (А. Бадак). 5. Як дзве стар.. гаспадыні ў белых хустках, стаяць адна супроць адной дзве^Ф хаткі (З. Бядуля).

Растлумачце правапіс прапушчаных канчаткаў назоўнікаў і прыметнікаў.

370. Прачытайце табліцу.

Склон	Скланенне простых колькасных лічэбнікаў		
Н.	<i>пяць паверхаў</i>	<i>восем кілаграмаў</i>	<i>сямнаццаць рублёў</i>
Р.	<i>пяці паверхаў</i>	<i>васьмі кілаграмаў</i>	<i>сямнаццаці рублёў</i>
Д.	<i>пяці паверхам</i>	<i>васьмі кілаграмам</i>	<i>сямнаццаці рублям</i>
В.	<i>пяць паверхаў</i>	<i>восем кілаграмаў</i>	<i>сямнаццаць рублёў</i>
Т.	<i>пяццю паверхамі</i>	<i>васьмю кілаграмамі</i>	<i>сямнаццаццю рублямі</i>
М.	<i>(на) пяці паверхах</i>	<i>(аб) васьмі кілаграмах</i>	<i>(аб) сямнаццаці рублях</i>

Дакажыце, што прыведзеныя лічэбнікі скланяюцца, як назоўнікі трэцяга скланення з мяккай асновай.

Лічэбнікі **пяць** — **дваццаць**, **трыццаць** скланяюцца, як назоўнікі трэцяга скланення з мяккай асновай. У лічэбніках **пяць**, **дзевяць** — **дваццаць**, **трыццаць** у творным склоне перад канчаткам пішацца **цц**: **пяццю**, **дваццаццю**.

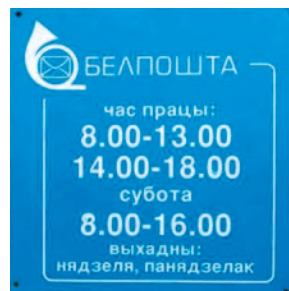
У лічэбніках **адзінаццаць** — **дваццаць**, **трыццаць** у сярэдзіне пішацца **цц**.

Ва ўскосных склонах, акрамя вінавальнага, лічэбнік **восем** пішацца з мяккім знакам.

371. Разгледзьце шылду. Пісьмова адкажыце на пытанні. Лікі запішыце словамі.

З якога часу пачынае працаваць аддзяленне паштовай сувязі? Да якога часу працуе аддзяленне ў будныя дні, у суботу? У які час аддзяленне закрываецца на перапынак?

аддзяленне

372. Прачытайце табліцу.

Склон	Скланенне лічэбнікаў <i>сорок, сто</i>	
Н.	<i>сорок метраў</i>	<i>сто літраў</i>
Р.	<i>сарака метраў</i>	<i>ста літраў</i>
Д.	<i>сарака метра</i>	<i>ста літра</i>
В.	<i>сорок метраў</i>	<i>сто літраў</i>
Т.	<i>сарака метрамі</i>	<i>ста літрамі</i>
М.	<i>(на) сарака метрах</i>	<i>(у) ста літрах</i>

Колькі склонавых форм маюць лічэбнікі *сорок* і *сто*?

Лічэбнікі **сорок, сто** ва ўсіх склонах, акрамя назоўнага і вінавальнага, маюць канчатак **-а**: *ст**а***, *сарак**а***.

373. Прачытайце тэкст. Раскажыце, як можна вызначыць час па «кветкавым гадзінніку». Якая расліна засынае ў 6 гадзін вечара?

— Ці ведаеш ты, як вызначыць час без гадзін..іка? — спытаў Мікола.

— В..дома, — а..казала Ірэна. — Цюльпаны веч..рам закрываюць п..лёсткі. Жоўтыя^м дз..мухаўцы пад маім ..акном у 6 раніцы ўжо ра..крытыя, а пасля 15—16 гадзін засынаюць. Падбел пра-чынаецца ў 10, а засынае ў 18. Шыпшына хоць і рана прачынаецца, але кладзецца спаць пасля 20 гадзін. А салаў..і пачынаюць сп..ваць звеч..ра, каля 11 гадзін (*Паводле Л. Адамовіч*).

Спішыце тэкст, устаўляючы, дзе трэба, прапушчаныя літары. Лікі запішыце словамі.

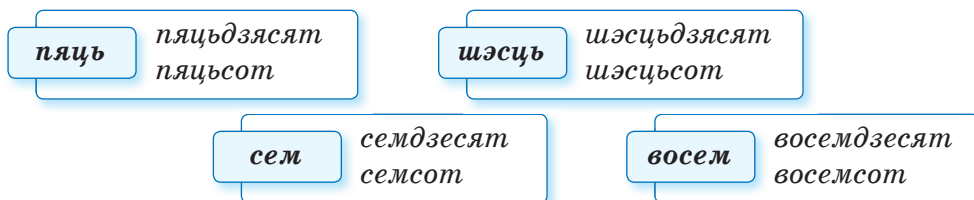
Растлумачце пастановку знакаў прыпынку ў сказах з простаю мовай.

 Дапоўніце тэкст двума-трыма сказамі, выкарыстоўваючы звесткі, прыведзеныя ў табліцы.

Расліна	Час раскрыцця пялёсткаў	Час закрыцця пялёсткаў
Лілея	5	20
Белы гарлачык	6—7	17—18
Наготкі	9	15—16

§ 60. Складаныя колькасныя лічэбнікі, іх скланенне, ужыванне і правапіс

374. Разгледзьце схему.

Зрабіце вывад аб правапісе мякакага знака ў складаных лічэбніках.

Растлумачце правапіс **е**, **я** ў другой частцы лічэбнікаў *пяцьдзясят*, *шэсцьдзясят*, *семдзясят*, *восемдзясят*.

У сярэдзіне складаных лічэбнікаў *пяцьдзясят*, *шэсцьдзясят*, *пяцьсот*, *шэсцьсот*, *дзевяцьсот* пішацца мяккі знак.

375. Выкарыстоўваючы розныя спалучэнні простых і складаных лічэбнікаў з каранямі *пяць-*, *шэсць-*, *сем-*, *восем-*, *дзевяць-*, утварыце і запішыце сем састаўных колькасных лічэбнікаў.

 376. Разгледзьце выявы папярковых грашовых знакаў Беларусі. Абгрунтуйце думку аб тым, што афармленне беларускіх банкнотаў адпавядае дэвізу «Мая краіна — Беларусь».

Складзіце сказы пра тое, што адлюстравана на прырэдным баку беларускіх банкнотаў.

У з о р. На прырэдным баку банкнота наміналам ... рублёў размешчана выява

Запішыце сказы, у якіх ужываюцца складаныя лічэбнікі.

Для даведкі: Мірскі замак; Нясвіжскі замак; Белая (Камянецкая) вежа; палац Румянцавых і Паскевічаў (г. Гомель); Нацыянальная бібліятэка Беларусі; Спаса-Праабражэнская царква (г. Полацк); Магілёўскі абласны мастацкі музей імя П. В. Масленікава.

377. Прачытайце табліцу.

Склон	Скланенне складаных колькасных лічэбнікаў	
Н.	<i>семдзесят капеек</i>	<i>дзвесце кіламетраў</i>
Р.	<i>сямідзесяці капеек</i>	<i>двухсот кіламетраў</i>
Д.	<i>сямідзесяці капейкам</i>	<i>двумстам кіламетрам</i>
В.	<i>семдзесят капеек</i>	<i>дзвесце кіламетраў</i>
Т.	<i>сямюдзесяццю капейкамі</i>	<i>двумастамі кіламетрамі</i>
М.	<i>(аб) семідзесяці капейках</i>	<i>(на) двухстах кіламетрах</i>

Пры скланенні складаных колькасных лічэбнікаў (ад **пяцідзесяці** да **васьмідзесяці**, ад **двухсот** да **дзевяцісот**) змяняюцца абедзве часткі слова.

Другая частка (лічэбнік **сто**) мае формы **-сот, -стам, -стамі, -стах**.

У лічэбніку **дзвесце** ва ўскосных склонах (акрамя вінавальнага) у якасці першай часткі выступаюць формы лічэбніка **два** (а не **дзе**): **двух-, двум-, дума-**.

Лічэбнік **дзевяноста** ва ўсіх склонах мае аднолькавую форму.

378. Запішыце словамі лікі 50, 80, 600, 900. Складзіце з імі колькасна-іменныя словазлучэнні і праскланяйце іх (па варыянтах).

379. Рашыце прыклады. Запішыце іх, замяняючы лікі словамі.

У з о р. $50 + 20 = 70$. *Да п'яцідзесяці дадаць дваццаць — будзе семдзсят.*

$$\begin{array}{lll} 60 + 20 = & 200 + 600 = & 300 \times 2 = \\ 90 - 30 = & 900 - 400 = & 700 : 10 = \end{array}$$

380. Прачытайце тэкст. Вызначце яго стыль. Перакладзіце тэкст з рускай мовы на беларускую. Запішыце, замяняючы лікі словамі.

Спринт

Спринт — это совокупность легкоатлетических беговых дисциплин на короткие дистанции (до 400 метров).

В группу беговых видов легкоатлетической программы входит бег на дистанции протяжённостью до 400 метров, а также различные виды эстафетного бега. Бег на 100, 200 и 400 метров, эстафетный бег 4×100 метров и 4×400 метров включается в программу Олимпийских игр. Дистанции протяжённостью 30, 50, 60 и 300 метров включаются в соревнования в закрытых помещениях (*По К. Гусеву*).

Слоўнік

протяжённость — *працягласць*

соревнование — *спаборніцтва*

Каго з беларускіх спартсменаў-бегуноў называюць Белай Маланкай?

§ 61. Састаўныя колькасныя лічэбнікі, іх скланенне, ужыванне і правапіс

381. Прачытайце табліцу. Зрабіце вывад пра асаблівасці скланення састаўных колькасных лічэбнікаў.

Склон	Скланенне састаўнога колькаснага лічэбніка
Н.	<i>п'яцьсот шэсцьдзясят сем старонак</i>
Р.	<i>п'яцісот шасцідзесяці сямі старонак</i>
Д.	<i>п'яцістам шасцідзесяці сямі старонкам</i>
В.	<i>п'яцьсот шэсцьдзясят сем старонак</i>
Т.	<i>п'яццюстамі шасцюдзесяццю сямю старонкамі</i>
М.	<i>(на) п'яцістах шасцідзесяці сямі старонках</i>